

Ідея соборності в ідеології та діяльності Народного Руху України

Національно-визвольний рух та розпад компартійно-радянської системи в Україні в кінці 80-х р. – на початку 90-х рр. ХХ ст. призвів до появи Народного Руху України (НРУ). Дослідження ролі українських політичних партій в період становлення незалежної держави започатковано в працях В.Литвина, А.Білоуса, Г.Гончарука, О.Гараня, С.Телешуна, О.Шановської та ін. Автор ставить перед собою завдання проаналізувати значення НРУ в процесі єднання українських земель і формування української політичної нації.

В умовах невизначеності щодо подальшого перебування України в складі СРСР більшість політичних партій, які утворювалися в 1990-1991 рр., уникали відповіді на питання про майбутній державний устрій або пропонували ввести самоврядування для різних територіальних рівнів. Натомість, уже II Всеукраїнські Збори НРУ (25-28 жовтня 1990 р.) підтримали “право на національно-територіальну автономію для національних меншостей, що не мають своєї державності за межами України та національно-культурну автономію для всіх інших національностей” [1]. Крім того, на зборах рішуче засудили “шовіністичні сепаратистські намагання партократичної номенклатури відокремити Крим від України у нестримному прагненні до підписання нового Союзного договору, всупереч положенням Декларації про державний суверенітет України, Гельсінським угодам”. Рухівці вважали, що керівники Кримської області ігнорують інтереси репресованого татарського населення і чинять шалену протидію його поверненню на Батьківщину, а також роздмухують в ЗМІ антитатарські й антиукраїнські настрої. Збори звернулися до парламенту та уряду України з вимогою “забезпечити юридичні і матеріальні гарантії повернення до Криму кримськотатарського населення... і визнали його право на створення татарської автономії у складі незалежної України...” [2].

Отже, представники НРУ в 1990 р. бачили в складі України татарську автономію, але не окреслювали її межі й статус на півострові інших національностей.

Однією з причин внутрішньорухівських суперечок в першій половині 90-х рр. ХХ ст. були розбіжності в політичних поглядах на унітарний чи федеративний устрій України. Вони виявилися на установчому з'їзді НРУ, а в подальшому посилювалися, оскільки голова Руху В.Чорновіл спочатку відстоював ідею федеративного устрою України.

Федералізація, за В.Чорноволом, передбачала максимальну економічну самостійність регіонів, але водночас й якомога жорсткішу унітарність у впровадженні державницької ідеології, у розбудові освітньо-культурної сфери. Як згадує Т.Чорновіл, ідею федералізації України в умовах критичного сприйняття аудиторії В.Чорновіл сформулював ще у 1987 р. на засіданні Львівського дискусійного клубу [3]. Ідеї федералізації проявлялися в міркуваннях та діях В.Чорновола під час виникнення Галицької асамблеї в лютому 1991 р. Проте його сподвижник С.Давимука вважає, що під час формування об'єднання В.Чорновіл плекав лише ідею адміністративної реформи, одним з моментів якої було створення регіонів, які б відповідали історичним землям [4].

Після проголошення Акту незалежності України 24 серпня 1991 р. В.Чорновіл вступив в передвиборчу боротьбу за президентську посаду, а проекти федералізації стали другорядними. Як влучно відзначив Я.Радевич-Винницький, “естафетної палички федералізації В.Чорновіл нікому не передавав”, а дипломатично зазначав, що це справа майбутнього, причому не найближчого. Натомість після здобуття Україною незалежності політик став підтримувати президентські структури в їхньому протистоянні місцевим радам [5]. У результаті в редакції програми НРУ 1996 р. було зазначено, що Україну слід розглядати як унітарну державу з адміністративно-територіальним самоврядуванням [6].

Ставлення до українсько-російських відносин і майбутнього державного устрою України НРУ знайшло відображення у прийнятій на громадсько-політичній конференції “Українсько-російські взаємини в суверенній Україні” у Львові 4 січня 1991 р. спільній ухвалі представників Руху та інших політичних і громадських організацій [7].

Учасники конференції вважали, що в незалежній Україні інтереси російської громади забезпечить національно-культурна автономія, яка базуватиметься на засадах самоврядування за сприяння держави та вільного розвитку зв'язків з історичною Батьківщиною – Росією. Доцільною формою забезпечення інтересів всіх національних громад Криму вони розглядали територіально-адміністративну автономію в складі України. На їх думку, рівноправна участь росіян у політичному, господарському і культурному житті була необхідна для згуртування всіх творчих сил народу, для виведення із кризи і “подальшого розвитку нашої спільної Вітчизни – України”. Визначальним фактором вважалося “почуття солідарності громадян України незалежно від походження і соціального становища” [8].

НРУ докладав всіх зусиль, щоб налагодити плідний діалог з регіонами, заселеними переважно російськомовним населенням. Так, національну терпимість Руху до російськомовних громадян у своїй доповіді на II Всеукраїнських Зборах НРУ задекларував І.Драч: “Ми не вважаємо, що українець, який розмовляє по-російськи автоматично втрачає національність, якщо навіть змінив запис у 5-ій графі. Тим більше не може він стати ворогом рідного народу”. Для покращення стосунків з Донецьким регіоном письменник пропонував звернути увагу шахтарів, що промисловість краю після війни відбудовувала вся Україна, і занапащену комуністами вугільну промисловість “Україна знову готова відбудувати разом з тим вже добровільно, але зробити успішно це можна лише тоді, коли уряд України не буде лише главком московського уряду...” [9].

Під час прийняття Конституції України депутати-рухівці намагалися зірвати голосування в одному “пакеті” символіки та розділу про Крим. В.Чорновіл у своїй статті “На нашій – не своїй землі” (16 серпня 1996 р.) розцінив розширення статусу територіальної автономії Кримського півострова як “міну сповільненої дії під Українську державу” [10]. Політику української влади в Криму на початку і в середині 90-х рр. ХХ ст. політик називав схожою на амебу, що “стихаючим пульсуванням реагує на зовнішні подразнення”. У березні 1995 р., коли впав авторитет президента і Верховної Ради Криму, лідер

НРУ пропонував ліквідувати незаконне президентство Криму, розпустити кримський парламент та Севастопольську міськраду, впровадити пряме президентське правління в Криму і Севастополі, розробити нові законопроекти про статус та вибори органів влади Криму. В.Чорновіл не заперечував і проти скасування самої територіальної автономії Криму, що мало супроводжуватися заходами викорінення організованої злочинності та збільшенням допомоги Криму [11].

Рух намагався стати не регіональною, а всеукраїнською партією. Так, В.Чорновіл у доповіді на ІХ Всеукраїнських зборах НРУ 12 грудня 1998 р. проголосив стратегією партії у контексті майбутніх президентських виборів 1999 р. гасло “Вперед, на Схід”. Така позиція лідера партії була викликана як утилітарним обрахунком чисельності виборців на Сході і Півдні України, так і соборницькими прагненнями стати організацією, що “заслуговує на звання справжнього носія української національної ідеї і хоче мати майбутнє” [12].

Особливу увагу партія приділяла святкуванню дня злуки ЗУНР і УНР 22 січня 1919 р. Так, В.Чорновіл вважав 22 січня – свято соборності, “одним з найбільших своїх свят, не меншим за день незалежності” [13]. Починаючи від знаменитого ланцюга єднання в січні 1990 р., НРУ вів активну соборницьку політику. Тисячі дітей з Півдня і Сходу України відвдували на Різдвяні і Великодні свята українські родини Галичини, а дітей із заходу приймали влітку в Причорномор’ї. Рух готував для Сходу і Півдня України концерти і підручники, здійснював шефство над українськими школами і кораблями ВМС України. Проте партія виступала категорично проти активізації антиукраїнських сепаратистських сил у деяких регіонах України, відмовлялася закривати очі “на шовіністичні вибрики харківської чи миколаївської влади, яка відмінює статус єдиної державної мови...” [14].

Оточення В.Януковича під час президентських виборів 2004 р. загостило увагу на питанні статусу російської мови і реанімувало сепаратистські і федералістські ідеї. Натомість активісти НРУ активно включилися у захист соборної України, відстоювали незалежну Україну під час помаранчевої революції.

Отже, в умовах становлення незалежності України НРУ взяв активну участь в державотворчих процесах, відстоював соборність країни. Ідейні розбіжності в середовищі партії проявлялися в ставленні до повноважень Автономної республіки Крим і можливості надання самоврядування різним територіальним рівням. Водночас політичні структури НРУ своєю практичною діяльністю активно сприяли втіленню в життя ідеї соборної України. Перспективи подальших досліджень ролі Руху в процесі єднання країни і формування політичної нації полягають у комплексному аналізі їх програмових засад і практичної діяльності.

1. Другі Всеукраїнські збори Народного Руху України (25-28 жовтня 1990 року). Документи. – Ньюарк (Нью-Джерзі), 1991. – С.48.
2. Там само. – С.64-65.
3. Стецишин О. Автономія чи децентралізація влади? // Експрес. – 2003. – 23-30 січня. – С.4.
4. Давимука С. Дитя Галичини – не сепаратизм, а соборність // Високий замок. – 2004. – 11 грудня. – С.3.
5. Радевич-Винницький Я. Чи ошчасливить Україну федералізація // Розбудова держави. – 1993. – №6. – С.64.
6. Шановська О.А. Діяльність Народного Руху України з розробки національної програми та практичного втілення її в процесі державотворення (1989-1996 рр.): Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Одеса, 2003. – С.11.
7. Досягти українсько-російського консенсусу. Ухвала громадсько-політичної конференції “Українсько-російські взаємини в суверенній Україні” // За вільну Україну. – 1991. – 10 січня. – С.2.
8. Державний архів Івано-Франківської області, ф.П-1, оп.1, спр. 5639. – Арк.4.
9. Драч І. Політична ситуація на Україні і завдання Руху // Галичина. – 1990. – 31 жовтня. – С.3-4.
10. Чорновіл В. Пульс української незалежності: Колонка редактора / Вступ. Стаття та післямова Леся Танюка. – К.: Либідь, 2000. – С.207-208.
11. Там само. – С.46.
12. Там само. – С.558.
13. Там само. – С.123.
14. Там само. – С.336.